

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาของโครงการ

การใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูงในอดีตที่ผ่านมา นับจากวิธีการผลิตแบบยังชีพโดยการทำไร่หมุนเวียน และขณะเดียวกันได้ปลูกฝิ่นเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยเฉพาะการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และข้อขัดแย้งเชิงกฎหมายกับภาครัฐ จากความพยายามของหลายหน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาพื้นที่สูงของมูลนิธิโครงการหลวง และสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ได้ดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นและสร้างอาชีพทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน และชุมชน สามารถลดการใช้พื้นที่เพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียน และปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่หลายส่วนเป็นพื้นที่ป่าไม้ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศลุ่มน้ำ

ผลจากการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะพืชอายุสั้นซึ่งสามารถเห็นผลได้ชัดเจนในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขยายตัวเข้าไปในทุกพื้นที่สูงอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและคมนาคมขนส่ง การเข้าถึงตลาดและการค้าขายทำได้ง่ายมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูก และการเพิ่มจำนวนครั้งในการปลูกต่อปีมากขึ้น อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีด้านการผลิต โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ยและสารเคมีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ป้องกันและกำจัดวัชพืช โรค และแมลง ส่งผลให้มีการใช้สารเคมีเหล่านี้แพร่หลายเป็นอย่างมาก และส่วนใหญ่เป็นการใช้ในปริมาณมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น รวมทั้งการใช้อย่างไม่ถูกวิธีก่อให้เกิดผลกระทบตามมา ทั้งทางด้านสุขภาพของเกษตรกร ความปลอดภัยของผู้บริโภค และการปนเปื้อนของสารเคมีเหล่านี้ในดินและแหล่งน้ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของลุ่มน้ำ และต่อชุมชนผู้ใช้น้ำที่อยู่ด้านล่าง ปัญหาเหล่านี้นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีชุมชนบางแห่งในพื้นที่สูงที่เคยใช้สารเคมีทางการเกษตรเหล่านี้เป็นเวลานาน มีการเรียนรู้และรับรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเองและชุมชนทั้งด้านรายจ่ายปัจจัยการผลิตที่เพิ่มมากขึ้นจากราคาที่ขยับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและการใช้ในอัตราที่สูงเกินกว่าความจำเป็นตามคำแนะนำ ด้านสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิตจากการใช้และสัมผัสกับสารเคมี และการใช้ที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งการ

ป้องกันตัวในขณะที่ใช้สารเคมีที่ไม่ปลอดภัย ด้านสุขภาพของผู้บริโภคผลผลิตที่เกิดจากการบริโภคผลผลิตพืชผักที่ปนเปื้อนสารเคมี และความตระหนักต่อผลกระทบต่อคุณภาพทรัพยากรดินและน้ำ รวมทั้งการส่งเสริมผลักดันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลนิธิโครงการหลวง ทำให้เกษตรกรที่อยู่ภายใต้การดูแลและส่งเสริมโดยมูลนิธิฯ ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกเพื่อลดการใช้สารเคมี รวมทั้งการใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาความมั่นคงทางรายได้จากการเพาะปลูกเอาไว้ได้

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง องค์การมหาชน (สวพส.) มีภาระหน้าที่ส่วนหนึ่งในการนำแนวทางการพัฒนาและผลสำเร็จของดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง ไปขยายผลในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบนพื้นที่สูงให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยให้เป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืนทั้งด้านความมั่นคงการดำรงชีพและการรักษาสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศลุ่มน้ำบนพื้นที่สูงควบคู่กันไปด้วย ประเด็นการใช้สารเคมีในปริมาณที่มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการใช้ที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมของเกษตรกรในพื้นที่สูง เป็นประเด็น สวพส. ได้ตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องทำการแก้ไข

จากตัวอย่างของการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง ในการส่งเสริมผลักดันให้เกษตรกรนำเอาแนวทางการปฏิบัติทางเกษตรที่ดีและเหมาะสม ที่นำไปสู่การลดการใช้สารเคมีในเชิงปริมาณและระดับของการออกฤทธิ์ที่รุนแรงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งลดผลกระทบทรัพยากรดินและน้ำ นับเป็นความสำเร็จส่วนหนึ่งของความพยายามลดการใช้สารเคมีในการผลิตพืชผักในพื้นที่สูง ทั้งนี้ สวพส. อยู่ระหว่างการริเริ่มดำเนินการส่งเสริมให้มีการลดการใช้สารเคมีในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง ได้เล็งเห็นถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่จะถอดบทเรียนด้านปัจจัยและอุปสรรคข้อจำกัดจากการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงในการส่งเสริมการปฏิบัติที่ดีและเหมาะสม เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและมีความปลอดภัยทางอาหาร โดยได้เลือกพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงปากกล้วย ต.แม่สอย อ.จอมทอง เป็นพื้นที่เป้าหมายนำร่อง เพื่อนำแนวทางการดำเนินงานไปปรับใช้และขยายผลในชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทการดำรงชีพ ปัจจัย และเงื่อนไขการปรับตัวที่สนับสนุนให้ชุมชนค้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
2. เพื่อศึกษาบริบทการดำรงชีพของชุมชนเป้าหมาย ช่องว่างด้านเงื่อนไข และปัจจัยสนับสนุน และผลักดันให้เกิดการปรับตัว

